

FUNDAMENTELE FILOSOFICE ALE CODULUI CIVIL ROMÂN

Mădălin-Savu Ticu
Universitatea din Craiova

L'article ci-dessous s'efforce d'être une "radiographie" juridique et philosophique sur l'histoire du Code civil roumain, en analysant ses racines qui plongent surtout dans l'histoire de son vénérable ancêtre, le Code civil français de 1804. On a essayé de démontrer que le vrai fondement de ces deux Codes a été, plus que la fondation romaine, l'aspiration vers la liberté apportée par les Lumières. Au-delà du Code Napoléon on trouve une entière philosophie qui constitue l'épine dorsale de ce monument législatif. Il faut seulement chercher...*

1. Prolegomene la fundamentele filosofice ale Codului civil român. Am dori să plecăm, în umilul nostru studiu, de la cuvintele lui Hegel — “Știința dreptului este o parte a filozofiei”¹ — pentru a ne justifica maniera de abordare și tratare a prezentei teme. A concepe minunata (și totodată complexă) lume a Dreptului ca pe o parte a magicului tărâm al filozofiei nu înseamnă nici a împuțina Dreptul și nici a înălța Filosofia pe un piedestal el însuși intangibil. Înseamnă însă a avea puterea să recunoaștem că “Filosofia este în mod constant prezentă în drept”², poate cu mult mai mult decât este Dreptul prezent în Filosofie. Ori de câte ori în preocupările noastre ne aplecăm asupra vreunui text juridic trebuie să ne dăm silința să-l cercetăm în profunzime, să accedem la esența sa și să ne debarasăm de tentația aparenței pentru că “este o metodă condamnată, fruct al rutinei și al inculturii, a vrea să înțelegi dreptul fără a privi dincolo de textele juridice scrise; fără a recurge la filozofi, la sociologi, la istorici; fără a lua în considerație realitatea socială, justiția, utilitatea.”³ De aceea ne vom strădui în rândurile următoare să aducem în prim plan **spiritul** Codului civil român, esența sa, depășind limitările **literei**, fie ea cea veche, a legiuitorului de la 1864, fie cea nouă, concretizată în proiectul noului Cod civil român. Tocmai din acest motiv vom recurge în analiza noastră mai ales la fundamentele de ordin filosofic și mai puțin la cele de natură istorică, sociologică, juridică, etc.

2. Explicitări necesare. Sensul cuvântului “fundament”. Care este înțelesul cuvântului “fundament”? De ce am optat pentru o abordare (în primul rând) a “fundamentelor filosofice” ale Codului civil român și nu pentru una de tip istoricist, sociologic, juridic, etc.? Răspunsul este simplu: pentru că “*juridicul fără filozofie nu este*

*“Ma vraie gloire n’est pas d’avoir gagné quarante batailles, Waterloo effacera le souvenir de tant de victoires. Ce que rien n’effacera, ce qui vivra éternellement, *c’est mon Code civil.*” Napoléon, în lucrarea autorilor Jacques Bouineau, Jérôme Roux, *200 ans de Code civil*, adpf association pour la diffusion de la pensée française, Paris, 2004, pag. 60; pentru traducerea moto-ului vezi Vladimir Hanga, *Mari legiuitori ai lumii*, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1977, p.193: “*Adevărata mea glorie nu constă în a fi câștigat 40 de bătălii. Waterloo va șterge amintirea atâtor biruințe. Ceea ce va trăi veșnic este Codul meu civil.*” Napoleon către Montholon la Sfânta Elena.

¹Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Principiile filozofiei dreptului*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1969, p. 22;

²Christian Atias, *Philosophie du droit*, Presses Universitaires de France, Paris, 1999, p. 4

³M. Villey, *Leçons d’histoire de la philosophie du droit*, Paris, Dalloz, col. <<Philosophie du droit>>, 1957, ediție nouă, 1962, p. 293

decât orbire”⁴. Iar abordarea din perspectivă filosofică a naturii, spiritului, esenței Codului civil român este în mod implicit și o abordare istorică, juridică, sociologică sau de orice altă natură a textului sus menționat. Fundamentul este în același timp rațiunea de a fi a lucrului, esență, origine, principiu, temei, adică ceva ireductibil, de la care nu se mai poate coborî și care reprezintă temelia, baza solidă pe care se construiește o instituție socială sau politică. Este foarte important să înțelegem că “În filosofie principiul sau temeiul în care sunt și devin entitățile, este ceea ce le rostuieste, fiindu-le de rânduială, de așezare într-un același fundament.”⁵ Iar cercetarea dincolo de acest temei nu își are rostul deoarece “fiecare temei are izvorul în el însuși”⁶, așa cum ne arată Aristotel. Abordând problema “rădăcinilor” filosofice, a temeiurilor Codului civil român nu ne-am propus să spunem cu obstinație ceva nou aceasta și pentru că “un gânditor nu ar trebui să tânjească vreodată după plăcerea de a spune ceva nou”⁷ deoarece “gândirea esențială trebuie să rostească constant și în mod incipient doar unul-și-același lucru, adică ceea ce este vechi, ceea ce este cel mai vechi, ceea ce este incipient.”⁸

3. Codul Napoleon și Codul civil român. Ne vom servi în continuare de denumirea “Codul Napoleon” pentru a desemna Codul civil francez adoptat la 21 martie 1804 deoarece “Afară din Francia se preferă a se da numele Cod Napoleon, acésta nu numai pentru că el a fost terminat sub Consulat, Napoleon fiind primul Consul, dar pentru că Napoleon a luat personal partea cea mai activă la facerea acestui Cod.”⁹ Legătura dintre Codul Napoleon și Codul civil român adoptat 60 de ani mai târziu este, dacă ne e permis să o numim astfel, o legătură de filiațiune (chiar dacă “imperfectă”) deoarece Codul civil român “fiind în mare parte o reproducere a Codului lui Napoleon, calitățile și defectele sale sunt în general aceleași ca ale modelului său, iar laudele sau criticile ce s-au adus Codului Napoleon se pot aduce și Codului nostru.”¹⁰ Deoarece Codul civil român “este mai în tot o traducere puțin aleasă a Codului Napoleon”¹¹, ne vom servi de opera legiuitorului francez din 1804 pentru a stabili care sunt caracterele și fundamentele filosofice ale Codului civil român de la a cărui aplicare se împlinesc în curând 140 de ani.

4. Caracterele celor două coduri. *Caracterele pozitive.* a) *Unitate:* Calitatea formală esențială pe care considerăm că o are acest monument legislativ care este Codul Napoleon constă în unitatea sa “datorită căreia, deși este o operă colectivă, este străbătut de același spirit, ca și cum ar fi fost realizat de o singură persoană.”¹² Acest caracter al unității de formă derivă de fapt din unitatea filosofico-ideologică a Codului Napoleon. b) *Claritate, precizie, simplitate:* Codul Napoleon rămâne un model și în materie de exprimare, distingându-se “prin limpezimea concepției, claritatea expresiei și sobrietatea limbii, calități esențiale pentru o bună operă legislativă”¹³ și care alături de simplitatea

⁴ Christian Atias, *op. cit.*, p. 146

⁵ Gheorghe C. Mihai, Radu I. Motica, *Fundamentele dreptului. Teoria și filosofia dreptului*, Ed. All, București, 1997, p. 119

⁶ Aristotel, *Topica*, I, 1, 100 b

⁷ Martin Heidegger, *Parmenide*, Ed. Humanitas, București, 2001, p. 148

⁸ Ibidem

⁹ C. Nacu, *Comparațiune între codul civil român și codul Napoleon*, Ed. Librăriei Leon Alcalay, București, p.14

¹⁰ C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român, vol. I*, Ed. All Beck, București, 2002, p. 23-24

¹¹ C. Nacu, *op. cit.*, p. 20

¹² Teodor Sâmbrian, *Romanitatea – principalul argument al perenității Codului civil român*, articol publicat în *Revista de studii socio-umane*, nr. 6/ 2004, Ed. Themis, Craiova, p. 36

¹³ C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 25

stilului “datorită căreia aproape orice dispoziție poate fi înțeleasă de oricine, chiar de o persoană care nu are cunoștințe juridice”¹⁴ fac din această lucrare “o operă admirabilă.”¹⁵ Aceste calități ale Codului Napoleon sunt unele dintre argumentele de bază ale perenității sale și totodată constituie tot atâtea motive pentru care acesta a servit drept model, în tot sau în parte, pentru legislațiile civile ale altor state.

c) *Moderație și echilibru.* Moderația și echilibrul Codului derivă din faptul că “redactorul Codului Napoleon a urmat mai în tot-d’-a-una calea intermediară între cea ce era în dreptul vechi și cea ce a schimbat legile revoluționare”¹⁶. Fiind redactat la un deceniu după Revoluția franceză din 1789, Codul Napoleon “a respins ideile extreme ale Revoluției”¹⁷, redactorul său având înțelepciunea de a urma calea de mijloc “care a făcut ca regulile sale (regulile Codului – n.n.) să răspundă nevoilor majorității cetățenilor”. Caracterul său tranzacțional care îmbină într-un mod fericit vechiul drept anterevoluționar cu ideile îndrăznețe și inovatoare aduse de Revoluția din 1789 a constituit elementul cheie care a adus succesul și popularitatea acestei opere “de echilibru și de armonizare”.

Caracterele negative. O primă critică ce s-ar putea aduce Codului civil român vizează planul de construcție și metoda folosită. Împărțirea codului în trei cărți și lipsa de echilibru a acestora (cea de-a treia carte cuprinzând singură 1270 de articole dintr-un total de 1914) dovedesc că această diviziune a Codului “nu este științifică”, repartizarea materiilor fiind “adesea lipsită de logică, de rigurozitate și de ordine”¹⁸. Apoi, graba cu care s-a redactat Codul civil român în numai șapte săptămâni (între 10 octombrie și 4 decembrie 1864) și-a pus pecetea asupra redactării deoarece “S’a pus cea mai mare neîngrijire redacțiunii”¹⁹ și, în plus, “cel ce a tradus Codul Napoleon era străin de cunoștințele juridice”²⁰. De aici decurg o serie de erori, contradicții și neglijențe strecurate în Codul civil român în urma traducerii. Necesitatea unui Cod civil român la acea perioadă este de netăgăduit iar rolul său esențial, acela de a unifica dreptul civil în toată țara, este evident. Ceea ce a stârnit însă criticile contemporanilor Codului civil român redactat în 1864 a fost “tocmai sistemul de a se face legi, mai ales de natura Codului Civil, cu iuțela vaporului, numai pentru că împrejurările politice cer introducerea lor în țară”.

Ar mai fi de precizat, din perspectiva caracterelor negative ale Codului Napoleon, lipsurile, lacunele acestuia, imputabile redactorilor săi. Totuși, este o operă juridică și deci, prin definiție, este *perfectibilă* iar nu *perfectă*. În acest sens trebuie să recunoaștem că “Codul civil român este superior modelului său, deoarece fiind redactat cu 60 de ani mai târziu, când lacunele Codului Napoleon se cunoșteau, autorii săi au putut împlini aceste lacune, profitând de criticile doctrinei, precum și de legile care completaseră Codul Napoleon după redactarea sa”²¹.

5. Fundamentele filosofice ale codului civil român. Noțiuni preliminare. După cum am precizat mai sus, fundamentele de natură filosofică ce stau la baza Codului civil român sunt în mare parte provenite din fundamentele filosofice ale Codului Napoleon, drept pentru care, în cele ce urmează, vom încerca să stabilim și tratăm temeiurile și ideile

¹⁴ Teodor Sâmbrian, articolul citat, p. 36

¹⁵ C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 25

¹⁶ C. Nacu, op. cit., pag. 18

¹⁷ C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 24

¹⁸ Ibidem

¹⁹ C. Nacu, op. cit., p. 21

²⁰ Ibidem

²¹ C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 25

filosofice care au stat la baza adoptării Codului civil francez din 1804. Va trebui mai întâi să răspundem unor întrebări precum : care este spiritul Codului Napoleon ? , care sunt ideile pe care acesta își fondează esența ? , care este expresia fundamentelor filosofice în termeni de normă pozitivă de drept civil ? , etc. Plecăm în demersul nostru de la cuvintele lui Christian Atias : “*Codul civil păru sau a părut fondat pe autonomia individuală, pe libertate și pe voința umană*”²². Iată deci trei dintre fundamentele filosofice ale Codului civil francez din 1804. Facem totuși o precizare : în opinia noastră singurul fundament autentic dintre cele trei enumerate mai sus este libertatea și aceasta deoarece libertatea este o condiție *sine qua non* a manifestării voinței umane (omul, individul își manifestă voința pentru că este liber și este conștient de libertatea sa) și a stabilirii sferei umane de autonomie. De altfel, după cum spunea chiar Hegel, “*Dreptul este astfel în genere libertate, ca idee*”²³. Deci Dreptul, la modul general, abstract și impersonal este însăși înfăptuirea ideii de libertate sau, cum ar spune același Hegel, “*Dreptul este ceva în genere sfânt, numai fiindcă el este existență-în-fapt a conceptului absolut, a libertății conștiente de sine*”²⁴. Deci totul se traduce în termeni de libertate, din acest concept cu necesitate filosofic rezultând întregul edificiu al ideilor revoluționare franceze din 1789 care au stat, în parte, la baza Codului Napoleon. De altfel, chiar deviza Revoluției avea în frunte acest magic cuvânt, libertatea : “*liberté, égalité, fraternité ou la mort*”. Aceasta este adevărata și completa deviză a Revoluției, iar ultimul cuvânt - *moartea* - subliniază importanța primului cuvânt - *libertatea* - care semnifică de fapt viața, căci ce viață este aceea lipsită de libertate !?

B. Spiritul Codului Napoleon. Spiritul Codului Napoleon trebuie analizat în primul rând în descendența tendințelor și ideilor aduse în prim plan de Revoluția franceză, mai ales prin “*Declarația drepturilor omului și cetățeanului*” din 26 august 1789. Practic, întregul text al Declarației este o afirmare și o exaltare totodată a independenței persoanei, individul devenind astfel “*obiectul esențial al Dreptului*”²⁵. Două sunt principiile de o importanță covârșitoare pe care Revoluția franceză le-a introdus în dreptul modern : 1) participarea individului la viața politică, 2) autonomia voinței individuale în actele dintre particulari²⁶. Omul își depășește astfel condiția, devine “*cetățean*”, responsabilizându-se deci din punct de vedere politic. Totodată libertatea lui își vede recunoscută existența și consfințite drepturile prin consacrarea principiului autonomiei de voință. Acestea sunt ideile care “*au servit de bază Codului civil francez, ca și celui român*” idei ce au dat o fizionomie individualistă dreptului modern și care constituie și în zilele noastre “*o solidă armătură socială*”. Exaltarea individului este dublată, este întărită dacă vreți, de câteva mari principii cum ar fi : libertatea (în privința contractelor mai ales), egalitatea (a contractanților, a copiilor în privința moștenirii părinților), laicitatea (în materie de stare civilă, de mariaj). Tot de spiritul codului civil francez din 1804 ține și încrederea ce se arată judecătorului, “*intuiția că într-o zi viitoare, jurisprudența va deveni sursă de drept, aproape la egalitate cu legea*”²⁷. Aceluiași Cod Napoleon “*Pe lângă spiritul liberal, i se mai poate acorda acel moral, democratic până la un punct și ca consecință, egalitar*”²⁸. Toate aceste elemente enumerate mai sus creionează în linii mari spiritul acestei opere magistrale care “*deține*

²²Christian Atias, *op. cit.*, p. 149

²³G.W.F. Hegel, *op. cit.*, p. 54

²⁴Idem, p. 55

²⁵C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 7

²⁶Ibidem

²⁷Pierre-Yves Gautier, *L'esprit du Code civil*, sursă internet: <http://www.bicentenaireducodcivil.fr/pdf/question1.pdf>

²⁸C. Nacu, *op. cit.*, p. 17

acest incredibil paradox de a fi copilul revoluției, al unui autocrat luminat, Napoleon-Bonaparte și al istoriei din timpurile vechi”²⁹. Numai așa se explică longevitatea sa : prin extraordinara paternitate.

C. *Problema libertății*. Esența Codului Napoleon rezidă în libertate, acest cod fiind, potrivit lui Christian Atias, “marea carte a liberalismului”³⁰. De-aceia considerăm necesare câteva lămuriri în privința acestei noțiuni. Trebuie să plecăm în mod firesc de la următoarea întrebare : ce este libertatea ? Un posibil răspuns ni-l oferă articolul 4 al *Declarației drepturilor omului și cetățeanului* din 1789 : “*Libertatea constă în a putea face tot ceea ce nu îi vatămă pe ceilalți.*” Singura limită a libertății mele o constituie libertatea celuilalt, societatea devenind astfel o coexistență și o autolimitare a tuturor libertăților individuale. Libertatea este în același timp fundament cât și finalitate a dreptului : “*dreptul, în sensul său autentic, este întemeiat pe ideea de libertate, iar primul dintre drepturi este libertatea ca atare*”³¹. Sau, așa cum spunea Mircea Djuvara, “*Libertatea este fundamentul Dreptului*” (sublinierea noastră). *Spre a pune problema, dacă o faptă a cuiva este dreaptă sau nedreaptă trebuie mai întâi să punem postulatul că acel cineva a fost liber, atunci când a făcut-o. Dacă nu a fost liber, atunci orice problemă de drept dispare și apare numai o problemă științifică, alta decât a dreptului.*”³² Dar accepțiunea filosofică a libertății nu coincide cu cea juridică și aceasta pentru că libertatea juridică este o libertate de relație, a omului privit *exclusiv* social, a acelui om a cărui individualitate am putea spune chiar că a fost “distrusă” atâta timp cât el contează pentru Drept numai în măsura în care intră în relație cu semenii, devenind acel “animal social” despre care vorbea Aristotel. Înțelegem acum de ce Dreptul nu se interesează de perfecționarea individului și privește exclusiv structura, corpul social ca sumă a relațiilor interindividuale. De aceea libertatea juridică “*rezultă din perfecționarea ordinii, nu din perfecționarea individului.*”³³ Până la urmă, libertatea privită din punct de vedere juridic înseamnă siguranță³⁴ (și este înlocuită cu aceasta !), înseamnă stabilitatea socială a structurii care îl cuprinde până la aneantizare pe individ.

Libertatea-relație (cu cele două forme ale sale: libertatea-autonomie și libertatea-participare) împuținează și reduce individul, limitează afirmarea conștiinței de sine a acestuia, făcându-l sclavul structurii: “*Libertatea-relație este un mecanism social ; ea păstrează individul într-o stare de dependență față de structuri.*” Această limitare a libertății este însă, până la urmă, “*minunea dreptului - prin această limitare aparentă se întărește libertatea fiecăruia dintre noi. Acesta este fenomenul caracteristic al dreptului, aflat la fundamentul lui.*”³⁵ Dreptul are ca fundament libertatea, dar din momentul apariției sale el devine moderatorul libertăților³⁶ ; altfel nici nu ar fi posibilă viața în societate dacă dreptul nu ar crea premisele coexistenței libertăților individuale. Dreptul care nu se întemeiază pe libertate nu este posibil (mai mult chiar, nu poate fi considerat un Drept veritabil), la fel cum imposibilă este și manifestarea libertății fără de protecția dreptului. Drept - libertate - om ... ce anume leagă aceste noțiuni, ce anume le conferă substanță ? Un

²⁹ Pierre-Yves Gautier, articolul citat

³⁰ Christian Atias, *op. cit.*, p. 150

³¹ Gheorghe Dănișor, *Filosofia dreptului*, Ed. Universitaria, Craiova, 2003, p. 100

³² Mircea Djuvara, *Teoria generală a dreptului*, vol. II, Ed. All, 1995, p. 147

³³ I. Dogaru, D.C. Dănișor, *Drepturile omului și libertățile publice*, vol. I, Ed. Europa, 1998, p. 23

³⁴ Idem, p. 24

³⁵ M.Djuvara, *op. cit.*, vol. II, pag. 45

³⁶ Gh. C. Mihai, Radu I. Motica, *Fundamentele dreptului. Optima justitia*, Ed. All Beck, București, 1999, p. 83

posibil răspuns ar fi demnitatea umană, căci ce este aceasta altceva decât realizarea libertății omului prin drept ?! Din acest punct de vedere "Valoarea supremă, singura valoarea pe care are îndreptățire să se construiască orice sistem de drept, deci orice stat de drept, este demnitatea umană, în care libertatea subzistă ca gen."³⁷ Deci iată un alt fundament al dreptului - demnitatea umană, o specie a libertății și totodată o formă de manifestare a acesteia. Și nimeni nu poate nega faptul că prin articolele sale Codul Napoleon (și implicit Codul civil român din 1864) este un cod al valorizării demnității umane. Din perspectiva dreptului civil libertatea este privită ca "un principiu fundamental al acestei ramuri de drept"³⁸, principiu care cunoaște trei forme de exprimare (ele înseși principii) și anume : libertatea actului juridic, libertatea contractuală, libertatea (autonomia) de voință³⁹. Iată deci cum se metamorfozează și particularizează conceptul filosofic al libertății la nivelul normelor juridice prevăzute (în principal) de cele două coduri : Codul Napoleon și Codul civil român din 1864. Dintre cele trei principii enumerate mai sus, cel mai important este cel al autonomiei de voință deoarece acesta este o condiție esențială în lipsa căreia libertatea actului juridic și libertatea contractuală nu se pot exprima deplin. Dar voința (în drept) nu se poate exprima decât dacă are la bază libertatea (înțeleasă filosofic). Iată deci un tandem esențial pentru sfera dreptului : libertate - voință. Libertatea este o condiție a voinței, iar voința este o manifestare a libertății, o sublimare a ei din domeniul filosofic spre cel juridic. Acest complex și totodată magic concept filosofic al libertății este cel care fundamentează dreptul pozitiv⁴⁰, cel care îi dă substanță și temei. Totuși, fiind vorba de o libertate-relație, singura vizată de drept, ideea libertății își mai pierde din semnificațiile filosofice profunde, se "simplifică", dacă vrei. Dar, limitând libertatea, nu cumva o și anulăm ?⁴¹ Răspunsul nu poate fi decât unul negativ ; este vorba numai de o metamorfoză : de la conceptul abstract de libertate (de natură filosofică) se trece la libertatea juridică, înfăptuită.

D. Dreptul natural vs. dreptul pozitiv. Opțiunea pentru tema acestui studiu ne-a impus, vrând-nevrând și tratarea chestiunilor ce privesc divergențele dintre dreptul natural și dreptul pozitiv. Așa cum scrie un autor francez, "orice preocupare în legătură cu fundamentul dreptului este deja un pas înfăptuit spre dreptul natural"⁴². Dar ce semnifică sintagma "drept natural" ? Dreptul natural este un drept ideal, "anterior și superior oricărei reguli pozitive"⁴³, obligatoriu, universal și imuabil, opus astfel dreptului pozitiv care variază mereu, derivând din voința legiuitorului și având caracter local și particular.

Ideea unui prototip de tip platonician care propovăduiește existența unor modele, a unor legi ideale pe care normele pozitive ar trebui să le imite poate părea fantezistă în zilele noastre chiar dacă i-a ghidat pe legiuitorii din timpul Revoluției franceze care afirmau, în proiectul de Cod civil din anul VIII, că "Există un Drept universal, imuabil, izvor al tuturor legilor pozitive ; el nu este decât rațiunea naturală, întrucât aceasta guvernează pe toți oamenii"⁴⁴. Dar poate că tocmai utopicul ideii de drept natural și toate argumentele atât de

³⁷Idem, p. 84

³⁸ Ion Craiovan, *Introducere în filosofia dreptului*, Ed. All Beck, București, 1998, pag. 274

³⁹Ibidem; vezi și Gh. C. Mihai, Radu I. Motica, *Fundamentele dreptului. Optima justitia*, Ed. All Beck, București, 1999, pag. 85 ; M. Planiol, G. Ripert, *Traité élémentaire de droit civil*, Paris, 1923, pag. 13

⁴⁰I. Dogaru, D.C. Dănișor, Gh. Dănișor, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Themis, Craiova, 2000, pag.74

⁴¹ I. Dogaru, D.C. Dănișor, *Drepturile omului și libertățile publice*, Lugoj, 1997, pag.28

⁴² Christian Atias, *op. cit.*, pag. 163

⁴³ C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 4

⁴⁴ Idem, vezi p. 4-6

logice (la prima vedere !) aduse de susținătorii pozitivismului juridic ar trebui să ne pună pe gânduri. E posibil să nu existe o lume a modelelor, a prototipurilor platoniciene, dar este la fel de posibil ca legea să nu izvorască în mod exclusiv din nevoile sociale ale unei colectivități de oameni la un anumit moment istoric. Important este că, plecând de la ideile dreptului natural, legiuitorii francezi de acum 200 de ani au încropit un cod civil care durează și în zilele noastre și care are un "frate mai mic" – Codul civil român din 1864. În doctrină s-a spus că "*Dreptul natural nu este decât umbra îngemănată și ușor premergătoare a Dreptului pozitiv, pășind cu puțin în fața acestuia și arătându-i calea imediată de urmat*"⁴⁵. Și totuși, pășește în fața dreptului pozitiv ! De-aceia considerăm că "*Eșecul veritabil al pozitivismului juridic (este) în chiar faptul că își pune încă această problemă a fundamentului dreptului*"⁴⁶.

E. Școala exegezei textelor. Apariția școlii exegezei textelor este strâns legată de victoria Revoluției franceze din 1789, revoluție "*înfăptuită sub stindardul dreptului natural*"⁴⁷. Această școală este de fapt reprezentanta unui curent filosofico-juridic pe care îl putem clasifica drept pozitivism, curent ce "*consta în identificarea dreptului cu legile, în confundarea lor, idee care constituie axa doctrinei exegetice asupra dreptului*"⁴⁸. La baza elaborării Codului Napoleon au stat ideile dreptului natural, idei care fac o distincție clară între noțiunile de *Drept* și *Lege*, propovăduite cu precădere în renumitul *Discurs preliminar* asupra proiectului codului civil francez, rostit de ministrul justiției de atunci (și totodată unul dintre redactorii Codului), Jean Portalis : "*este elocvent prezentat dreptul natural ca fundament al legislației. Dreptul natural (le droit) este rațiunea universală și supremă întemeiată pe adevărata natură a lucrurilor. Dreptul pozitiv (la loi) este sau va fi numai dreptul natural transpus (transformat) în precepte particulare*"⁴⁹. Dacă inițial distincția dintre drept și lege era clară (sub imperiul ideilor dreptului natural), în urma codificării punctul de vedere s-a schimbat radical. Cei care s-au ocupat cu redactarea noii legislații (mai ales Codul Napoleon) au dat dovadă de vanitate, considerând că mintea omenească poate transpune "*corect și complet conținutul dreptului natural în enunțuri autoritare cu caracter de lege*"⁵⁰. Cu alte cuvinte, se considera că singurul drept existent (!) era cel cuprins în Codul Napoleon. Între drept și lege nu mai exista nici o diferență, deviza școlii exegezei textelor devenind "*dreptul este legea*." Pentru a cunoaște Dreptul este suficientă analiza legii (a articolelor Codului Napoleon). Din acest motiv, școala exegezei textelor mai este cunoscută și sub denumirile de : școala comentatorilor Codului Napoleon, "legalism" sau "codicism". Acest curent filosofico-juridic nu face decât să reducă dreptul la ansamblul legilor existente și să-l transforme într-un soi de "*religie a legii*"⁵¹. Magistraților li se interzicea să interpreteze legile ; ei trebuiau numai să le aplice. Judecătorii nu trebuiau deci să uite "*că sarcina lor este ius dicere și nu ius dare, să aplice legea, nu s-o facă, ori s-o dea*", așa cum spunea Francis Bacon (Eseuri..., p. 171).

Dar niciodată legile nu vor fi suficient de cuprinzătoare încât să acopere toate aspectele vieții sociale ; acesta este un motiv în plus pentru care între Drept și Lege nu se

⁴⁵Idem, p. 6

⁴⁶P. Amserek, *Kelsen et les contradictions du positivisme juridique*, în *Archives de philosophie du droit*, t. 28, 1983, p. 281

⁴⁷ Ștefan Georgescu, *Filosofia dreptului. O istorie a ideilor din ultimii 2500 de ani*, Ed. All Beck, București, 2001, p. 125

⁴⁸ Idem, p. 126

⁴⁹ Apud Karl Olivecrona, *Law as fact*, Steven & Sons, London, 1971, p. 34

⁵⁰ Ștefan Georgescu, op. cit., p. 126

⁵¹ Idem, p. 127

poate pune semnul echivalenței. Trebuie întotdeauna să privim *dincolo* de lege deoarece "Legile (dreptul) fără spirit sunt forme tehnice, prin care ființa umană e identificată cu una din măștile sale"⁵²; iar măștile ființei umane sunt foarte numeroase. Nu întâmplător și-a intitulat Montesquieu lucrarea magistrală *Despre spiritul legilor*; legile au *un spirit*, adică permanență, esență, ceva ce dăinuie dincolo de timp și spațiu. Dacă mult timp dreptul natural s-a aflat într-o opoziție clară cu pozitivismul juridic, în ultima perioadă s-a dezvoltat o nouă teorie a dreptului natural care nu mai neagă rolul jucat de voință în crearea legilor, ci îl nuanțează. De asemenea s-a produs și o îndepărtare de vechile principii ale dreptului natural, noul curent preluând din teoria dreptului natural nevoia unui "standard în justiție obiectiv, prin care să poată fi evaluat dreptul pozitiv."⁵³ Iată deci că tot calea de mijloc este preferabilă, așa cum ne-au obișnuit deja redactorii Codului Napoleon care au avut înțelepciunea și abilitatea de a pleca de la ideile dreptului natural, dar fără a exclude rolul voinței umane (din contră, chiar l-au subliniat). Acest fericit compromis (dacă nu cumva expresia ar putea părea oximoronică) poate fi considerat elementul cheie în ceea ce privește fundamentarea filosofică a Codului Napoleon.

6. Concluzii. Considerăm că problema care se pune este aceea de a ști dacă la ora actuală România are nevoie de un nou cod civil sau dacă, din contră, poate fi încă păstrat cel pe care, într-un fel sau altul, îl datorăm primului Consul – Napoleon Bonaparte. Acum mai bine de o sută de ani un autor român a răspuns la această întrebare : "Cum vedem, revisuirea Codului Civil se impune. Poporul român a arătat în tot-d'a-una că este susceptibil de reformele ce civilizațiunea modernă impune. Avem destule elemente cu cari să putem introduce aceste reforme"⁵⁴. Ne alăturăm răspunsului său, cu mențiunea că acel legiuitor român care nu ar ține cont și de câștigurile în materie de legislație civilă aduse de folosirea ca model a Codului Napoleon ar da dovadă de o mare lipsă de înțelepciune.

Noul nu trebuie căutat cu orice preț. În plus, pentru a cunoaște viitorul trebuie să cercetezi mai întâi trecutul, fundamentele sale și să te apleci asupra acelor lucruri capabile să întemeieze cu adevărat o lucrare de o asemenea importanță cum este un Cod civil. Gândind în termenii pozitivismului înțelegem însă că societatea se schimbă, la fel și nevoile acesteia. Apare o nouă viziune asupra dreptului, o nouă "filosofie" a legii. Și atunci, ce mai rămâne din fundamentele despre care vorbeam ?! Mai mult chiar, mai pot exista "fundamente" în realul sens al cuvântului ? În contextul încercărilor europene de codificare a dreptului civil⁵⁵ mai este Codul napoleonian "o carte a simbolurilor, carte-simbol de asemenea"⁵⁶, așa cum îl numea Decanul Carbonnier ? Sau mai degrabă "Nu trebuie să ne lăsăm orbiți de iluziile unei măreții trecute : Codul (Napoleon-n.n.) nu mai servește de model"⁵⁷ ? Răspunsul este doar unul și nu poate veni decât de la însuși Napoleon : "Am semănat libertatea din belșug peste tot pe unde am implantat Codul meu civil...De ce Codul meu Napoleon nu ar fi servit drept bază unui Cod european ?"⁵⁸

⁵²Gh. C. Mihai, Radu I. Motica, Fundamentele dreptului. Teoria și filosofia dreptului, Ed. All, București, 1997, p. 207

⁵³Ș. Georgescu, op. cit., p. 178

⁵⁴C. Nacu, op. cit., p. 24

⁵⁵Denis Tallon, *L'avenir du Code en présence des projets d'unification européenne du droit civil*, în lucrarea "1804-2004. Le Code civil. Un passé, un présent, un avenir", Dalloz, Paris, 2004, p. 997-1009

⁵⁶Jean Carbonnier, *Le Code civil des français dans la mémoire collective*, în lucrarea "1804-2004. Le Code civil. Un passé, un présent, un avenir", Dalloz, Paris, 2004, p. 1049

⁵⁷Denis Tallon, *lucrarea citată*, p. 1001

⁵⁸Jacques Bouineau, Jérôme Roux, op. cit., p. 198